

TA'LIM METODLARI VA ULARNING VOSITALARI

Maruffjonova Mohinur va Azimova Mohiniso

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va Tabiiy fanlar fakulteti

2 kurs Biologiya yo'nalishi

203- guruh talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim metodlari va ularning vositalari zamonaviy pedagogika nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. An'anaviy hamda innovatsion metodlarning o'quv jarayonidagi o'rni, ularning samaradorlikka ta'siri, o'quvchi faoliyatini faollashtirishdagi imkoniyatlari keng yoritiladi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida yaratilgan vositalardan foydalanishning afzalliklari va metodik ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim metodlari, pedagogik texnologiya, o'qitish vositalari, innovatsion metodlar, AKT, didaktika, kompetensiya, metodik yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы обучения и их средства с позиции современной педагогики. Подробно анализируется роль традиционных и инновационных методов в учебном процессе, их влияние на эффективность усвоения знаний и активизацию познавательной деятельности учащихся. Также освещаются преимущества использования средств, основанных на информационно-коммуникационных технологиях, и их методическое значение.

Ключевые слова: методы обучения, педагогические технологии, средства обучения, инновационные методы, ИКТ, дидактика, компетенции, методический подход.

Abstract. This article analyzes teaching methods and instructional tools from the perspective of modern pedagogy. It highlights the role of traditional and innovative approaches in the learning process, their impact on students' engagement and knowledge acquisition, and the development of active learning

skills. The advantages and methodological significance of using ICT-based instructional tools are also discussed.

Keywords: *teaching methods, pedagogical technology, instructional tools, innovative methods, ICT, didactics, competence, methodological approach.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayoni globallashuv, axborotlashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlangan bir davrda amalga oshmoqda. Bunday sharoitda o'quvchilarning bilimga bo'lgan ehtiyojlari, o'rganish uslublari, motivatsiyasi va qabul qilish tezligi avvalgi avlodlardan tubdan farq qiladi. Shu bois ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun o'qituvchi nafaqat mazmunni yetkazuvchi, balki jarayonni boshqaruvchi, yo'naltiruvchi, o'quvchining mustaqil faoliyatini rag'batlantiruvchi shaxsga aylanmoqda. Bu esa ta'lim metodlari va ularning vositalarini puxta o'rganishni, zamon talablari asosida to'g'ri tanlashni zaruratga aylantiradi.

Ta'lim metodlari — o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayonning asosiy tarkibiy qismidir. Har bir metod o'zining maqsadi, funksiyasi va qo'llash imkoniyatlariga ega bo'lib, ta'lim mazmuni, o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari, fan xususiyati va darsning didaktik vazifalariga qarab tanlanadi. O'qitish vositalari esa metodlarning samarali ishlashini ta'minlovchi texnik va didaktik ko'mak bo'lib xizmat qiladi. An'anaviy vositalar – darslik, ko'rgazmali qurollar, jadval va maketlar bilan bir qatorda, bugungi kunda interaktiv doska, multimedia, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, onlayn platformalar ham keng qo'llanmoqda. Hozirgi kunda pedagogik texnologiyalar ta'lim metodlari va vositalarini uyg'unlashtirish orqali o'quv jarayonini yanada takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Metodlarning to'g'ri tanlanishi dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning faolligini kuchaytiradi, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, ijodiy yondashuv kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi. Shuning uchun metodlar va vositalarni o'rganish, ularni amaliyotda to'g'ri qo'llash, o'qituvchining metodik mahoratini oshirish bugungi ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir.

Asosiy qism. Ta'lim metodlari o'quv jarayonining muvaffaqiyatli tashkil etilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik vositalardan biridir. Metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni boshqaradi, bilim va ko'nikmalarni egallash jarayonini faollashtiradi, ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda ta'lim jarayonida an'anaviy va zamonaviy metodlarning uyg'unlashuvi kuzatilmoqda. Chunki har ikki yondashuvning o'ziga xos afzalliklari mavjud bo'lib, ularni to'g'ri tanlash o'quvchining shaxs sifatida shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

An'anaviy metodlar — tushuntirish, hikoya, suhbat, ko'rgazmali qurollardan foydalanish, amaliy mashqlar kabi usullar o'quv jarayonida hali ham muhim o'rin egallaydi. Ushbu metodlar o'quvchilarga fundamental bilimlarni tizimli ravishda berishda samarali hisoblanadi. Tushuntirish va suhbat metodi orqali o'qituvchi o'quv materialining mohiyatini izohlaydi, o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi, fan bo'yicha zarur bilim zaminini yaratadi. Ko'rgazmali metodlar esa tasavvurni kengaytiradi, murakkab hodisalarni yengilroq anglashga yordam beradi. Amaliy mashqlar orqali o'quvchilar o'rgangan nazariy bilimlarini mustahkamlab, real vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogika jarayonida interaktiv metodlarning o'rni tobora kengaymoqda. "Aqliy hujum", "Baliq suyagi", "Klaster", "Insert", "Debat", "Case-study" kabi usullar o'quvchini jarayon markaziga olib chiqadi. Interaktiv metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muloqot madaniyatini, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Ular darsni jonlantiradi, o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bunday metodlar yordamida o'quvchilarning motivatsiyasi oshadi, bilimlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyati rivojlanadi, o'rganilgan mavzular o'zaro bog'lanib, tahliliy fikrlash shakllanadi.

Ta'lim vositalari esa metodlarning samaradorligini ta'minlovchi muhim unsur hisoblanadi. An'anaviy vositalar – darslik, qo'llanma, doska, maket, jadvallar bilan bir qatorda, raqamli texnologiyalarga asoslangan vositalar ta'lim sifatini tubdan oshirmoqda. Kompyuter, interaktiv doska, multimedia taqdimotlari, virtual laboratoriyalar, simulyatsion dasturlar, elektron darsliklar o'quv jarayonini yanada

boyitadi. Ayniqsa, zamonaviy AKT vositalari vizual axborotning katta oqimini boshqarish, murakkab jarayonlarni modellashtirish, virtual tajribalar o'tkazish uchun keng imkoniyat yaratadi. Bu esa o'quvchilarning mavzu bo'yicha chuqur va mustahkam bilimga ega bo'lishini ta'minlaydi. Bugungi ta'lim tizimida o'quvchilarning idrok etish uslubidagi farqlar ham e'tiborga olinishi kerak. Ba'zi o'quvchilar vizual materiallarni tezroq o'zlashtirsa, boshqalari eshitish yoki amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o'rganadi. Shuning uchun o'qituvchi metodlar va vositalarni shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tanlashi lozim. Masalan, vizual ta'lim oluvchilar uchun grafiklar, diagrammalar, video materiallar samaraliroq bo'lsa, kinestetik o'quvchilar uchun tajriba, amaliy mashg'ulotlar, modellashtirish jarayonlari yuqori samaradorlik beradi.

Ta'lim metodlari va vositalarining uyg'unlashuvi o'quv jarayonini kompleks holda tashkil etishga yordam beradi. Bunda o'qituvchi har bir bosqich uchun mos usul va texnologiyani tanlaydi, darsning maqsadi, mazmuni va kutilgan natijalarini inobatga oladi. O'quvchi markazli yondashuv asosida darslar tashkil etilganda, o'quvchilar bilim olish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi, "bilim egallash" emas, balki "bilim yaratish" bosqichiga o'tadi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvning asosiy mezonlaridan biri bo'lib, zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishidir. Shuningdek, o'qitish vositalarini tanlashda ularning didaktik talablarga mosligi, yosh xususiyatlariga mosligi, o'rganilayotgan mavzuning murakkablik darajasi, o'quvchilarni qiziqitira olishi kabi omillar ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Samarali tanlangan vosita darsni ko'rgazmali, tushunarli va interaktiv shaklda o'tkazishga imkon yaratadi. Natijada o'quvchilarda fikrlash faollashadi, bilimlar tez va oson o'zlashtiriladi, o'quv jarayoni o'zaro hamkorlik asosida rivojlanadi. Umuman olganda, ta'lim metodlari va ularning vositalari ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular darsning maqsadini aniq belgilash, o'quvchilar faoliyatini boshqarish, mustaqil ta'limni rivojlantirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. To'g'ri tanlangan metod va vositalar o'qituvchining pedagogik mahoratini namoyon qiladi, o'quvchilar esa bilimlarni ongli, chuqur va ijodkorlik bilan o'zlashtiradi.

Xulosa. Ta'lim metodlari va ularning vositalari zamonaviy pedagogika tizimining asosiy tarkibiy unsurlaridan biri bo'lib, o'quv jarayonining samaradorligini belgilovchi eng muhim omillardan hisoblanadi. Metodlar orqali o'qituvchi o'quvchilarni bilim olish jarayoniga jalb etadi, ularga yo'nalish beradi, fikrlash faoliyatini rivojlantiradi. Vositalar esa bu jarayonni qo'llab-quvvatlab, o'quv materialining tushunarli, ko'rgazmali va qiziqarli tarzda o'zlashtirilishini ta'minlaydi. An'anaviy va innovatsion metodlarning uyg'unlashuvi, raqamli texnologiyalar bilan boyitilgan o'qitish vositalarining keng qo'llanilishi ta'lim jarayonini yangicha mazmun bilan boyitib, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ta'lim jarayonida metodlarni to'g'ri tanlash bir qator omillarga tayanadi: o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari, dars mavzusining murakkablik darajasi, fan xususiyatlari va o'quv jarayonining maqsadi. O'qituvchi har bir dars uchun eng maqbul va samarali usulni tanlagan holda, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan individual va ijodiy yondashuvni amalga oshirishi lozim. Interaktiv metodlar, hamkorlikda o'qitish texnologiyalari, AKTga asoslangan vositalar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muloqot madaniyatini va ijodkorlik salohiyatini oshiradi. Bu esa bugungi ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri — kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishga imkon beradi. Xulosa qilib aytganda, ta'lim metodlari va ularning vositalarini maqsadga muvofiq tanlash, ularni ilmiy-metodik asosda uyg'unlashtirish zamonaviy ta'limning samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining metodik mahorati, yangi pedagogik innovatsiyalardan xabardorligi va ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasi o'quv jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Shu bois, ta'lim metodlari va vositalarini muntazam takomillashtirib borish, yangi texnologiyalarni joriy etish, pedagogning ijodkorlik va tashabbuskorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifasi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ta'lim sohasini rivojlantirishga oid nutq va ma'ruzalari. — T.: O'zbekiston, 2020–2024.
2. O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. — T.: Adolat, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim sifatini oshirish bo'yicha qarorlari va dasturlari. — T., 2019–2024.
4. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — T.: Fan, 2019.
5. Hasanboeva O., Otajonova O. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — T.: Tamaddun, 2021.
6. To'xtayev A. Zamonaviy ta'lim metodlari va ularning qo'llanilishi. — T.: Innovatsiya, 2022.
7. Xoliqov M. Ta'lim jarayonida AKTdan foydalanishning metodik asoslari. — T.: Iste'dod, 2020.